

valósították meg a bolognai modellt. Természetesen meglehetősen eltérő módokon, ami a kredit pontos rendszer bevezetése ellenére nem valószínű, hogy elősegíti a hallgatók mobilitását. Nem meglepő, hogy Olaszországban máshova helyeződnek a tartalmi hangsúlyok, mint Svájcban, és azon sem lehet csodálkozni, hogy a történelmi alapokból kiindulva a három éves jogászképzés első évében nagyobb jelentőség jut a római jog tanulmányozásának. Továbbá az is természetesnek tűnik, hogy a jogi alapszakmák gyakorlására – bíró, ügyvéd, jegyző – feljogosító képesítés megszerzéséhez az ötéves master-fokozat megszerzésére van szükség.

Úgy tűnik közös vonás az olaszországi egyetemeken tanulmányi rendjében, hogy sokan – mint a haladó szelleműnek tekintett udinei egyetem jogi kara is – nem tulajdonítanak nagy jelentőséget annak a gondolatnak, hogy a bachelor fokozat megszerzése minden jogilag képzett személy számára egységes bázist kell jelentsen, hanem már a második vagy harmadik évtől kezdődően biztosítják a választás lehetőségét a „Curriculum Forense,” – amely a bírósági és a közigazgatási gyakorlatra készít fel –, a „Curriculum Internazionale e comunitario” és a „Curriculum Economico e dell’impresa” között, utóbbi a gazdasági és vállalati jogászképzést célozza meg. Továbbra is kérdés marad azonban, hogy vajon helyes elgondolás-e a tananyag tartalmi differenciálását és specializálását már ebben a korai szakaszban elkezdni, és nem volna-e helyesebb a főleg Németországban továbbra is nagyra tartott „egységes jogászképzés” koncepcióját legalább a bachelor-fokozat stádiumáig megtartani?

A fentiekben vázolt fejlődés néhány közép- és délkelet-európai ország számára jelentős nehézségeket okoz. A magyarországi karok egyhangúlag elutasították a bolognai modellen alapuló kettős tagolású egyetemi képzés koncepcióját, míg a horvátországi jogtudományi karok heves vitába keveredtek saját nemzeti egyetemi igazgatási rendszerükkel, mivel az a bachelor-master-modell megvalósítását nagyon rövid határidőn belül, szinte rákényszerítve az egyetemekre követeli meg, ill. követelte meg. Hevesen vitatott kérdés ebben a térségben, amely az új tagországokat, Magyarországot és Szlovéniát, valamint tagjelölt és harmadik államokat

foglal magába, hogy vajon a 4 + 1, vagy a 3 + 2 modellt részesítsék-e előnyben? Figyelemre méltó, hogy egy olyan állam egyeteme, amely egy lehetséges jövőbeli EU-tagságtól jöllehet távolabbra esik, mint Horvátország, a szerbia-montenegrói Újvidék (Novi Sad), modellértékű oktatási programot fejlesztett ki, amely igazodik a bolognai irányelvekhez. *Janez Kranjc*, aki munkacsoportot hozott létre a földrajzi térség 15 egyetemi karának képviselőiből, az általa tartott workshop keretein belül valószínűleg jóval többet fog elmondani a „Ljubjanai kezdeményezés” címmel megrendezett eddigi találkozók eredményeiről, amelyek során a jövőbeni, bolognai elképzelésnek megfelelő jogi tanulmányok tartalmi kérdéseinek és időbeli felosztásának központi szerep jutott.

Lassan előadásom végéhez érek, amellyel igyekeztem áttekintést nyújtani a jelenlegi helyzetről, és amely remélem hasznos vitákhoz vezet majd. A jogi karok úgy tűnik, mára fordulóponthoz érkeztek egész Európában. Sok minden mozgásba lendült, és a közép-kelet európai országokban is, – amelyek kevésbé tudnak lépést tartani a nyugat-európai fejlődéssel –, megerősödött az a szemlélet, hogy a jogi fakultások nem térhetnek ki a Bolognai Egyezményre való konfrontáció elől. Még a jogászképzés nemzeti sajátosságainak és status quo-jának őrzőbástyáját jelentő Németország esetén is megfigyelhető a lassan kialakuló szemléletváltás.

Az új Curriculumra vonatkozó tapasztalatokról az előadásomban szereplő földrajzi térség, esetleg Olaszország és Svájc fakultásainak képviselői is beszámolhatnak. Jómagam csak a Bolognai Egyezmény előkészítésével kapcsolatos tapasztalatokról számolhattam be. Az információcsere mindenestre jelen pillanatban fontosabbnak tűnik, mint valaha.

Éppen ezért tartom fontosnak, hogy meghallgassuk *John Bell* beszámolóját, amely bizonyára konkrét tényeket is tartalmaz arra vonatkozóan, hogyan fejlődött és fejlődik a jogi tanulmányok oktatása az Egyesült Királyságban, ahol a hároméves képzés feltételei történetileg sokkal inkább meghatározottak.

(Az ELFA 2005. február 17-18-án, a grazi egyetemen tartott, a Bolognai folyamatról szóló konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.)

A német professzorok elsősorban az 1990-es évek első felétől kezdtek aggódni a tendencia miatt, amit a jogi oktatás főiskolákra (Fachhochschulen) áttelepítése jelentett, és ami azal fenyegeti az egyetemi karokat, hogy jobb esetben az alap kutatás színterei maradhatnak, rosszabb esetben pedig hallgató híján felszámolásra kerülnek.

1994-ben a *Fachhochschule Nordostniedersachsen* (Lüneburgban) egy új lehetőséget kínált az ún.

Szabó Béla:

A német jogtörténet kutatás és oktatás*

Diplom-Wirtschaftsjurist (FH) diploma megszerzésére. Azóta ez még inkább elharapózott és ma már tulajdonképpen két fajta jogvégzetet különböztet-

nek meg Németországban (generalizálva): *Diplomjurist (FH)* és *Diplomjurist (Uni)*.

A korszellem egyébként is az egyetemi tanulmányaik gyors (lehetőleg 8 szemeszter alatti) befejezését várja el a következő jogásznemzedékektől, és emellé egy év ügyvédi gyakorlatot várna el egy lehetőleg amerikai ügyvédi irodában – és ezzel aztán kész is.

Igaz, hogy a jogi tanulmányok Németországban tradicionálisan túlságosan is hosszúra nyúltak, a kilencvenes évek elején 11 szemeszter volt az átlag az első államvizsgáig.

Sokak véleménye az, hogy azért, hogy a jogászok a jelenkor követelményeinek, azaz a mai gazdasági és adójog, a környezetvédelmi és szociális jog, az Európai Unió jogának, és a nemzetközi magánjog kihívásainak jobban megfelelhessenek, a jogi oktatásból el kellene hagyni a „történelmi maszlagot.”

A jogászképzés a messzemenőkig telített a hatályos jogra vonatkozó ismeretekkel, bár tudjuk, hogy e rakomány gyorsan romló. A hatályos jog állandóan változik, és a bírói gyakorlat naponta új döntéseket szül. A jogászképzés hajszoltan lohol ezen változások után; tankönyvek és számítógépes információforrások segítségével, valamint jelentős didaktikai ráfordítással próbálják az új anyagot a hallgatók fejébe beleprésszeli. Az oktatás középpontjában nehéz jogesetek megoldása áll, a felkészülés nagy részét az egyetemen belüli vagy azon kívüli repetitóriumok látogatása teszi ki, ahol egészen brutálisan vizsgaközpontú felkészítés folyik. Kiváló vizsgákat lehet letenni anélkül, hogy valaki *Savigny* vagy *Jhering* nevét egyáltalán valaha is hallotta volna.

A német professzoroknak rá kellett jönniük tehát, hogy a „kész” jogászok rendszerint elrémisztően keveset tudnak a sok vesződséggel elsajátított joganyag kulturális háttéréről, összefüggés nélküli dogmatikai formákat használnak, valamintrómai jogi kifejezéseket idéznek úgy, hogy azok értelmét szinte nem is ismerik.

El kellett gondolkodniuk, hogy mit is kell jogászai műveltség alatt érteni, és hogy is állnak a jogászképzéssel?

Már a nyolcvanas évek végén elég volt egy rövid pillantás a jogi karok tantervére, a tanszék-feliratokra, hogy meggyőződjhessenek a hatályos pozitív jogi tárgyak határozott előretöréséről.

Nem annyira a klasszikus műveltség alapjainak hiányán kellett elgondolkodniuk – a modern világban való eligazodást más képességek is lehetővé teszik, ezekkel pedig éppen a klasszikusan képzettek nem rendelkeznek. Sokkal inkább elgondolkodtatónak látták azt a tényt, hogy a joghallgatók a jogi korhoz kötöttséget, érdekek és ideológiák által való meghatározottságot nem veszik figyelembe, és hogy az adott esetben éppen az irányadó joganyag szorgos alkalmazásával eltűnik a jogászai gondolkodásból a jog relativitása és történelmileg átmeneti jellege.

Persze önkritikusan megállapították azt is, hogy egyre ritkábbak az olyan professzorok, akik hallgatóikkal jogtörténelmi vagy jogfilozófiai vonatkozású szövegeket olvastatnak, sőt mi több, eziránt lelkesíteni is tudnak. A folyóiratokban egyre nagyobb hangsúlyt kapott a vélemény, hogy az az oktatási koncepció, amely a joganyag teljes, lehetőség szerint hézagmentes közvetítését célozza meg, és módszertani alapjait a pedagógizálás és iskolás módszerek alkalmazása adja, nem helyes. Újra és újra előtérbe helyezték a kérdést: nem lenne-e helyesebb az amúgy is rövidülő képzési időt „maradandó” tudásanyag közvetítésére fordítani? Mindez az európai jogrendszerek keletkezésének és működésének az ismertetését, a főbb jogágak „alapjainak” alapos ismeretét, valamint a gyakorlatban az új jogterületeken való gyors eligazodást elősegítő módszer elsajátítását jelentheti.

Az igényes jogászképzéshez szorosan hozzátartozik a történelmi ismeretek közvetítése. Addig, amíg a képzés tudományos jellegét hangsúlyozzuk, és a gyakorlati életbe nem gépeket, hanem szellemileg független és a múlttal is tisztában lévő szakembereket akarunk kibocsátani, addig ezen a képzési modellen nem is szabad változtatni – volt a konszenzus összefoglalása. De a konszenzus csak látszólagos volt.

Hogy valaminek történnie kell a jogtörténelmi oktatásban és (ezzel nem teljesen szoros, de ontológiai összefüggésben) a kutatásban is, már a hatvanas évek végétől nyilvánvaló volt. De a német jogtörténészek nem tudtak saját árnyékukból kilépni. Az egyre nyilvánvalóbbá váló vészhelyzet ellenére időt rablól (izgalmas és az irodalmi vitát és sokszor nem éppen irodalmi nyelven folytatott szócsatákat nyomon követőnek néha élvezetes) elméleti vitákkal őrlötték fel saját erejüket évtizedes, sőt évszázados frontvonalak mögé elsáncolva magukat.

De még mielőtt erre rátérnénk – fiatalabb kollégáink kedvéért – nézzük előbb a múlt század második felének apológiai kísérleteit:

Az ötvenes évektől kezdve a német és más európai jogtörténészek *Paul Koschaker* „Europa und das römische Recht,” de még inkább *Franz Wieacker* 1952-ben megjelent „Privatrechtsgeschichte der Neuzeit” című műve alapján előkészítettnek érezték a talajt a nemzeti jogtörténet európai jogtörténetté történő átalakulásához. A jogtörténetben az átalakulás tehát a Szén- és Acél Közösség korára, az Európa-jog „kezdetére” esik. Ez még azelőtt történt, mielőtt az Európai Közösség jogát a német egyetemek tanrendjébe felvették volna.

Új jogtörténelmi munkaterület alakult ki: az európai jog- és alkotmánytörténet. Ebből a szempontból nézve a közös európai jog megléte éppen úgy nem jelent újat, mint a jog továbbfejlődése olyan jogászok által, akiknek a nemzeti jogok különbözősége mellett is közös iskolázottságuk van, és akik Európában elvileg mindenütt megállják a helyüket.

A látszólag önálló „Deutsche Rechtsgeschichte” és a „Deutsches Privatrecht” mellett megjelent az „európai jogtudomány” és az „európai jogi kultúra,” mint a jogtörténelmi kutatás új megismerési tárgya és vezérfogalma.

A kilencvenes évek elejétől előtérbe került a német egyetemeken az európai jogtörténet megjelölés, a hagyományos jogtörténelmi szaktárgyak, mint a német jogtörténet (és német magánjog), a római jog (és római jogtörténet), továbbá az egyházjogtörténet mellett-helyett. A tanítás során továbbra is a hagyományos előadások, mint a „német jogtörténet” és a „római jog”, valamint mindenekelőtt „az újkori magánjogtörténet” álltak előtérben.

A magánjog története mellett (és részben ezzel összefüggésben), az alkotmányjog közös hagyományai (különösen az alapjogok fejlődése), valamint a közigazgatás és a közigazgatási jog története is előtérbe került, és a közösség által biztosított szociális gondoskodásról és az egyén szociális felelősségéről vallott közös nézetek és az ezzel kapcsolatos nemzetközi viták mind-mind hozzájárultak az európai demokrácia, a jogállam és a jóléti állam közös elveinek kialakulásához.

Az európai jogtörténet számára az a kutatási irányzat vált jelentőssé, melyet a német jogászok „alkotmánytörténet” (Verfassungsgeschichte) néven a közjogból és a jogtörténetből hoztak létre. Németországban az alkotmánytörténet kutatási fogalomként a 19. század óta ismert. A ma uralkodó felfogások túlnyomórészt *Otto Brunner* tanítása és az általa kiváltott viták nyomán alakultak ki.

A közelmúltban Dietmar Willoweit, hogy a hagyományos német alkotmánytörténelmi felfogás az összehasonlító európai alkotmánytörténet számára ezért nem nyújt megfelelő bázist. Egy olyan európai alkotmánytörténet tervét állította ezzel szembe, amelyben a történelmi összehasonlítás a mai Európa jogi-politikai rendszerező feladatainak definiálására irányul.

Ez a megközelítés terelte a figyelmet a közigazgatás történetére és a közigazgatási jogra is. Ezáltal kezdett éppen az utóbbi években ellensúlyt teremteni a Verfassungsgeschichte az eddig uralkodó magánjog-történelmi kutatásokkal szemben.

A közigazgatás története iránt mutatott érdeklődés, eltérő okokra visszavezethetően, kiterjedt az európai összefüggések vizsgálatára is.

A kutatás és oktatás fenti megújítási törekvéseit – ha nem is teljes, hisz ez német professzorokról lévén szó, – egyre inkább meggyőződésem: nem is lehet szó – egyetértés fogadta.

A háborút a kilencvenes években *Reinhard Zimmermann* Dél-Afrikából való visszatérése és (akár jó, akár rossz értelemben) korszakalkotónak tekinthető művének, a „Law Obligations”-nak megjelenése váltotta ki.

A vita megértéshez annyit kell előre bocsájtanunk, hogy a jogtörténelmi kutatások és vizsgálódá-

sok alapfunkciójával kapcsolatban sosem volt egység a különböző iskolák között: Az egyik oldalon Franz Wieacker áll „kontemplatív” felfogásával. Már Wieacker szétválasztotta a „kontemplatív” jogtörténetet az „applikatív” jogtudománytól. Szerinte korábban (a 19. században) a „történelmi jogiskola” a jogtudomány feladatainak a kialakításába nagy mértékben bevonta a jogtörténetet is, hogy saját kora számára a történelmi források alapján egy magánjogot alkosson. Ezzel szemben Németországban az elmúlt száz év során – különösen a Polgári Törvénykönyv hatályba lépése óta – a jogtörténelmi kutatás és a hatályban lévő jog dogmatikája egymástól egyre jobban eltávolodnak. A tanszékeken ugyan még rendszeresen összekapcsolva tanítják a jogtörténetet és a polgári jogot, mint tantárgyat, de a jogtörténelmi cikkek már nem játszanak döntő szerepet a dogmatikai jogtudományban és a joggyakorlat alátámasztásában, és ez nem is biztos, hogy rosszul van így. Ez persze nem akadályozta meg Wieackert, hogy mind római jogásként, mind jogtörténészként, mind a magánjog kiemelkedő dogmatikusaként nagyot alkosson.

Vele szemben *Helmut Coing* állt, aki azon fáradozott, hogy az európai jogtörténetet bevonja a jogtudomány „applikatív” – mondjuk így: jogteremtő – tevékenységébe. Munkásságához kapcsolódva tehát felmerült a kérdés, hogy nem kellene-e éppen európai mértékben a jogtörténetet a hatályos jog fejlesztésébe ismét erősebben bevonni, mint ahogy ez a századunkban nemzeti szinten szokás volt. Ennek a problémának az átgondolása a német hagyományokban azért fontos, mivel a mostani európai magánjogtörténelmi fejlődés egyes körülményei és viszonyai sokban emlékeztetnek a 19. századi Németország helyzetére, amikor is a „történelmi jogiskola” virágkorát élte.

Ma Európában növekszik az igény a jogharmonizáció és jogegységesítés iránt (mint Németországban 1815 és 1870 között). Szemben a német helyzettel ma nemcsak a megfelelő kodifikációk hiányoznak, hanem egy egységes törvényalkotáshoz szükséges politikai lehetőségek és jogi hatáskörök is. De amit a törvényalkotás nem tudott elérni a jogegységesítés és a jog modernizációja terén, azt a jogtudomány Németországban megvalósította, és ez követendő példa lehet ma is.

A kérdés – mindannyian tudjuk – nem akadémikus.

Néhány évtizede az Európai Közösség keretein belül megindult egy bizonyos jogegységesítési folyamat, amely a magánjog területén egyrészt egy bizonyos új, az összeurópai piac gazdasági igényeinek megfelelő sajátos, de egységes joganyag robbanás-szerű kialakulásához vezetett, másrészt azonban már a magánjog klasszikus, központi intézményeit is kezdi elérni. Vannak ugyanis olyan jogterületek és jogi problémák, amelyek csak az utóbbi időben keletkeztek és léptek fel, vagy amelyek csak az utóbbi időben tudatosultak megoldandó problémaként.

Ugyanakkor azonban például az adásvétel, mint jogintézmény kapcsán az utóbbi évtizedben több EK-irányelv született (pl. a termékfelelősséggel, a vételtől való elállás jogával, a fogyasztási hittel kapcsolatban), melyeket a tagországok fokról-fokra beépítettek és beépítenek nemzeti jogukba. Egyelőre természetesen meglehetősen rendezetlen, ötletszerűnek is nevezhető ez az új szabályozás, amely eléggé sporadikusan, mozaikszerűen épül be az egyes nemzeti jogokba, és amely sokszor inkább fokozza a jogszabályok áttekinthetlenségét. A magánjog ezen szétaprózódásának hatására egyes tudósok egyenesen az adott nemzeti magánjogok szétesésétől óvnak. Az Európa Parlament ezt megakadályozandó megfogalmazta azt a kívánságot, amely szerint egységesíteni kell a teljes magánjogot összeurópai szinten, mondjuk egy code civil Európén formájában. Természetesen ehhez még nem értek meg az összes előfeltételek. De a kilencvenes évek óta egyre intenzívebbek lettek a munkálatok, amelyek egy közös európai magánjog alapjainak megteremtésén széles magánjogi területek lefedésével dolgoznak.

Ma tizenegy ilyen aktívan dolgozó csoportosulást tarthatunk nyilván:

- Commission on European Contract Law,
- European Group on Tort Law,
- Restatement of European Insurance Contract Law,
- Common Core-projekt,
- Study Group on a European Civil Code,
- Az európai magánjogtudósok akadémiaja (Pávia-csoport),
- Commission on European Family Law,
- Acquis-Gruppe,
- Ius Commune Casebooks,
- Common Principles of European Private Law hálózat,
- Uniform Terminology for European Private Law – hálózat.

Ehhez intenzív tudományos előmunkálatok szükségesek, melyeknek előfeltétele a múlt század óta uralkodó „jogi nacionalizmus” leküzdése a jogoktatás és a kutatás terén. Ez nem jelentene mást, mint egy európai (magán)jogtudomány megteremtését, tulajdonképpen azonban a jogtudomány átfogó „reeurópaizálását,” újra európaivá tételét.

Az európai jogegységesülési folyamat nem lehet pusztán a mindenkor fellépő aktuális igényekre történő aktuális válaszok megtalálásának a sorozata. A jogtudománynak elé kell mennie a megoldandó feladatoknak és a modern európai jogrendszerek közös gyökereitől kiindulva, a magánjogból, mint közép-pontból kell megkísérelnie az új ius commune Europaeum alapjainak lerakását, előkészítve ezzel a talajt a jogalkotó szervek tevékenységének, pl. egy majdani Európai magánjogi Törvénykönyv megteremtésének. Ebben a tevékenységben is ki kell fejeződnie annak, hogy a jog több mint részletes szabályok összessége. Az összeurópai jogi közösség köz-

pontjában a jogról és az igazságosságról felhalmozott évszázados tapasztalatok állnak. Ezt jól tükrözi például az emberi jogokat is megfogalmazó Római-szerződés. A jövő európai közös jog többet jelent, mint a különböző jogterületek szabályainak egyre inkább megvalósuló összhangját.

Zimmermann felkarolta és sok esetben az extremitásig továbbgondolta ezt a lehetőséget, és ezért irányzatát neopandektizmusnak kezdték csúfolni.

Zimmermann az európai integrációs folyamat nyomán az európai jogászképzés kulturális alapjainak megteremtése vagy a dogmatikai megoldásokban felhalmozódott kincsek kiaknázása érdekében elsősorban az európai római jogi tradíciók felelevenítését sürgeti, és sok követőre talált, még Angliában is (*Schulze, Luig, Stein, Kötz*, – persze vannak árnyalatok, önprofilírozó törekvések ezen az irányzaton belül is.)

Ezek közül a legperspektivikusabbnak is tekinthető *Hein Kötz* jogösszehasonlító koncepciója, amelynek tézisei szerint hosszú távra kirajzolódik a jogtörténet és a jogösszehasonlítás együttműködésének a perspektívája, amely hozzájárulhat egy közös európai magánjogi fejlődéshez. Az összehasonlító és a történelmi munkával fel kell dolgozni a magánjog fontosabb területein a közös tudományos elveket az európai magánjog oktatása során, persze a nemzeti különbségek figyelembevételével.

A közös európai kiindulási pontok hangsúlyozása és egyidejűleg a különböző nemzeti jogok egymásra vonatkoztatása mind történelmileg közelítendő meg, és ez talán segíthet a jelennek a mindenkori nemzeti jogok megjelenési formái mögött a közös elveket, vagy legalább a közös történelmi vonatkozási pontokat megtalálni.

Ez az értelmezési alap kivezethet a hatályos nemzeti joggal foglalkozó jogtudomány elszigeteltségéből. Ha tovább gondolkozunk ezen a helyzeten, arra juthatunk, hogy a közös európai alapoknak és a jog különböző nemzeti formáinak a keresése során a jogtörténet a jogösszehasonlítással együtt megkísérelheti, hogy az európai jogászoknak olyan elméleti-dogmatikai fegyvertárat és fogalomkészletet adjon, amelyek az eltérő nemzeti jogok és kodifikációk ellenére egymás megértését lehetővé tennék, és a jogász tevékenységet részben egységesítenék. Az egyes országokban ugyan különböző polgári törvénykönyvek vannak hatályban, a jogász praxis Európában mégis közös tudományos irányt nyerne.

Hihetetlenül heves támadások érték a „neopandektistákat.”

A legkülönbözőbb érvek hangzottak el:

- Ellenérvként merült fel, hogy az európai jogharmonizáció gyakorló jogásza a római jog ismerete nélkül is megértik egymást, és semmiképpen sem várnak majd addig, amíg a harmonizációs munkának megfelelő formulákat a jogtörténet kidolgozza.

- Ezen kívül a jogtudomány történelmi-jogi iskolájának a történelem és az „akkor hatályos” jog szintézisének megteremtésére irányuló 19. századi kísérlete történetileg megismételhetetlen és nem is igen kívánatos az ipari társadalmak törvényhozó államának viszonyai között.
- A parlamentáris törvényhozás alap gondolatával ez a koncepció mindenestre összeegyeztethetetlen.
- A történelemből nem vonhatók le közvetlen normatív felismerések,
- a jogtörténetnek csak segédtudományi szerepe lehet annyiban, hogy a modern jogtudomány megoldásait kritizálja vagy apologetikus érveket vonultat fel.

A kritikusok (neohistorikusok) szerint – a részletekbe most nem mehetünk bele – végeredményben a jogtörténet az történelmi tárgy, amelynek tulajdonképpen a bölcsészkaron volna a helye.

Természetesen nem maradtak el a közvetítési kísérletek sem, melyek szerint

- a jogtörténetnek meg kell maradnia a jogi curriculumokban alapozó tárgyként;
- egy olyan jogi oktatás alapozó tárgya kell legyen, amely nem enged a szerzett ismeretek közvetlen alkalmazhatósága szirén-énekének, nem állítható bizonyos gazdasági és politikai érdekek szolgálatába;
- nem eshet az időtlen dogmatikai megoldások legitimálásának hibájába sem, ezért jelentős mértékben támaszkodnia kell a társadalomtudományok által kínált módszerekre;
- feladata nem az uralkodó jogi tanok és megoldások legitimálása, hanem azok alkotó kritikával való szemlélése. A jogtörténet a kritika és a reflexiók fóruma kell hogy legyen, állandóan alkalmazva a jogösszehasonlító módszert;
- a jogtörténet segíthet, hogy a megszilárdult nemzetállami jogrendszerekben és jogi kultúrákban szerzett közvetlen tapasztalatok túlsúlya a perspektívákat ne szűkítse be,
- jelentős mértékben hozzájárulhat a jogászok történelmi-reflexív öntudatának a növeléséhez;
- ugyanakkor állandóan szüksége van arra, hogy feladatát időről-időre újragondolja és meghatározza.

Mindezek alapján az a véleményünk, hogy a jogtörténet nem írhat elő megoldást arra, hogy hogyan alakuljon a jövőben a jogászképzés és a hivatás gyakorlása, vagy hogy milyen legyen a jövőben a nemzeti és az európai jog között a viszony.

A munkamódszerek növekvő eltéréseinek ellenére, a különböző modern nemzeti jogokban változatos módon mutatkozik meg a továbbható közös jogi hagyomány gondolkodásmódja, fogalmi és dogmatikai alakzatai, valamint az irodalmi stílus és a jogászképzés. A történetileg rokon és továbbra is

kompatibilis fogalmak és elvek említett öröksége mellett a jogi módszerek és érvelési technikák közös vonásait kell hangsúlyoznunk, melyek révén két eltérő ország jogászai a nemzeti joguk különbözősége ellenére a problémák megközelítésének módjáról még ma is gyakran könnyebben meg tudnak egyezni, mint például egy jogász és egy szociológus ugyanazon jogrendszeren belül.

A modern európai jogtudomány megteremtéséhez elengedhetetlenül szükséges annak a tudatnak az ápolása, hogy mindmáig hatóan, látenszen létezik egy közös európai jogi kultúra. Ebben rendkívül fontos szerepe van a jogoktatás európaibbá tételének, és abban a jogtörténet, a jogösszehasonlítás és a jogelmélet pozíciói erősítésének. Fontos azon közös rendszertani, fogalmi, dogmatikai és eszmetörténelmi alapok kidolgozása, amelyeket a kétszáz év óta tartó „jogi nacionalizmus” maga alá temetett. Ebben az összefüggésben a jogtörténetnek, a jogösszehasonlításnak szerepet kell kapnia a hatályos jog továbbfejlesztésében is.

A ma tevékenykedő jogászok nagy részének tudatában az európai jogintézmények és az európai jog jelenkori megoldásai nem kötődnek ezen jog létrejöttéből és fejlődéséből levonható következtetésekhez. A jelenlegi joghallgatók szemszögéből tekintve ugyanis ez a fejlődési folyamat születésük előtt ment végbe.

A jogtörténészeknek ezért különösen előtérbe kell állítaniuk az európai közös jog létrejöttének és fejlődésének – mint az európai jogtörténet gazdag hagyományokkal rendelkező területének – a jelenkor európai jogára gyakorolt hatását.

De térjünk vissza Németországhoz, a mához!

A béke a jogtörténészek között nem kötött meg. Senki sem győzött, de a háborút mégis elvesztették. Nem egymás ellen, hanem a jogoktatás reformereivel szemben. Átléptek rajtuk.

A kilencvenes évek – újraegyesülés utáni – tendenciái tovább erősödtek, a jogtörténelmi tanszékek átfunkcionálásának folyamata tovább folyt.

A folyamatot a 2002-ben elfogadott jogoktatási reformtörvény tetőzte be, amely természetesen a Bologna-folyamat elvárásait is applikálta a német jogászképzés rendszerébe.

A reform azonban – nem említve a tartományi divergencia-lehetőségeket – nem hozott (amennyire én áttekinthetem a helyzetet) egységes képet. Szerencsére, bár az általános következtetéseket megnehezítve.

Negyvenöt németországi jogi kar honlapját áttekintve, 38-nál tudtam többé-kevésbé értékelhető adatokat szerezni a tanszéki struktúráról (a jogtörténelmi tárgyak tekintetében), illetve a tan- és vizsgarendekről (a történelmi tárgyaknak az oktatásban elfoglalt helye meghatározása érdekében).

* Elhangzott Győrben 2004. február 4-én.

